HOTĂRÂREA CURȚII (Camera întâi)

26 martie 2009 *

În cauza C-348/07,

având ca obiect o cerere de pronunțare a unei hotărâri preliminare formulată în temeiul articolului 234 CE de Landgericht Hamburg (Germania), prin decizia din 18 iunie 2007, primită de Curte la 27 iulie 2007, în procedura

Turgay Semen

împotriva

Deutsche Tamoil GmbH,

CURTEA (Camera întâi),

compusă din domnul P. Jann, președinte de cameră, domnii M. Ilešič, A. Tizzano, E. Levits (raportor) și J.-J. Kasel, judecători,

* Limba de procedură: germana.

avocat general: domnul M. Poiares Maduro,
grefier: doamna C. Strömholm, administrator,

având în vedere procedura scrisă și în urma ședinței din 18 septembrie 2008,

luând în considerare observațiile prezentate:

— pentru domnul Semen, de H.-J. Rust, Rechtsanwalt;

— pentru Deutsche Tamoil GmbH, de T. Wambach, Rechtsanwalt;

— pentru guvernul german, de domnul M. Lumma, precum și de doamnele J. Kemper și T. Baermann, în calitate de agenți;

— pentru guvernul italian, de domnul I. M. Braguglia, în calitate de agent, asistat de domnul S. Fiorentino, avvocato dello Stato;

— pentru Comisia Comunităților Europene, de domnii H. Støvlbæk și H. Krämer, în calitate de agenți,

după ascultarea concluziilor avocatului general în ședința din 19 noiembrie 2008,

pronunță prezenta

Hotărâre

1 Cererea de pronunțare a unei hotărâri preliminare privește interpretarea articolului 17 din Directiva 86/653/CEE a Consiliului din 18 decembrie 1986 privind coordonarea legislației statelor membre referitoare la agenții comerciali independenți (JO L 382, p. 17, Ediție specială, 06/vol. 1, p. 176, denumită în continuare „directiva").

2 Această cerere a fost formulată în cadrul unui litigiu între domnul Semen, care a deținut în locațiune o stație de distribuție a carburanților, pe de o parte, și Deutsche Tamoil GmbH (denumită în continuare „Deutsche Tamoil"), pe de altă parte, având ca obiect cuantumul indemnizației pentru încetarea contractului de agenție, datorată domnului Semen în urma rezilierii contractului acestuia de către societatea menționată.

Cadrul juridic

Reglementarea comunitară

3 Articolul 17 din directivă prevede:

„(1) Statele membre adoptă măsurile necesare pentru a asigura agentului comercial, după expirarea contractului de agenție, o indemnizație potrivit alineatului (2) sau repararea prejudiciului potrivit alineatului (3).

(2) (a) Agentul comercial are dreptul la indemnizație în cazul și în măsura în care:

— a adus comitentului noi clienți sau a contribuit substanțial la creșterea volumului de afaceri întreprinse cu clienții existenți, iar comitentul continuă să obțină beneficii substanțiale din afacerile cu acești clienți și

— plata acestei indemnizații este echitabilă având în vedere toate împrejurările și, în special, comisionul pierdut de agentul comercial în afacerea cu clienții. Statele membre pot prevedea că astfel de împrejurări includ și aplicarea sau nu a unei clauze de interdicție comercială, în înțelesul articolului 20;

(b) volumul compensației nu poate depăși echivalentul unei indemnizații pe un an de zile calculate din remunerația anuală medie a agentului comercial în ultimii cinci ani și, în cazul în care respectivul contract datează de mai puțin de cinci ani, indemnizația se calculează cu ajutorul mediei din perioada respectivă;

(c) acordarea acestei indemnizații nu îl poate împiedica pe agentul comercial să obțină daune-interese.

[…]”

Reglementarea națională

4 Articolul 89b alineatul (1) din Codul comercial german (Handelsgesetzbuch), astfel cum era în vigoare la data desfășurării faptelor din acțiunea principală, transpune în dreptul național articolul 17 alineatul (2) din directivă. Acesta are următorul cuprins:

„(1) După încetarea contractului de agenție, agentul comercial poate solicita operatorului economic o indemnizație adecvată, în cazul și în măsura în care

1. operatorul economic continuă să obțină beneficii considerabile, chiar după încetarea contractului de agenție, dintr-o relație comercială cu clienți noi aduși de agentul comercial,

2. în urma încetării contractului de agenție, agentul comercial pierde dreptul la comisionul pe care l-ar fi obținut, în cazul continuării contractului, din tranzacții încheiate sau care vor fi încheiate cu clienți pe care acesta i-a adus și

3. plata unei indemnizații este echitabilă, având în vedere toate împrejurările.

(2) Se asimilează cu aducerea unui nou client dezvoltarea de către agentul comercial a relației comerciale cu un client existent în asemenea mod încât aceasta echivalează, din punct de vedere economic, cu aducerea unui nou client."

Acțiunea principală și întrebările preliminare

5 Între 1 noiembrie 2001 și 31 decembrie 2005, domnul Semen a deținut în locațiune o stație de distribuție a carburanților a societății Deutsche Tamoil în Berlin. La această stație, domnul Semen vindea în special carburanți și lubrifianți în numele și pentru Deutsche Tamoil, dar și cartele telefonice emise de diferiți operatori, pe care această societate le punea la dispoziția sa.

6 Deutsche Tamoil face parte din grupul public libian Oilinvest, care exploatează în Germania o rețea de aproximativ 250 de stații de distribuție a carburanților, atât sub marca superioară Tamoil, propria sa denumire socială, cât și sub marca secundară, mai ieftină, HEM.

7 Stația de distribuție a carburanților exploatată de domnul Semen era o stație HEM. Comisionul acestuia era calculat, pentru carburanți, pe baza cantității vândute (comision la litru), iar pentru uleiuri, pe baza cifrei de afaceri realizate. În cazul în care

deținătorii de carduri pentru carburanți, cărora Deutsche Tamoil le acorda reduceri, se aprovizionau de la stație, domnul Semen nu obținea decât un comision mai mic.

8 Landgericht Hamburg a fost sesizat pentru a se pronunța asupra indemnizației care urma să fie plătită domnului Semen după încetarea contractului de agenție dintre acesta și Deutsche Tamoil.

9 Potrivit practicii judiciare germane, cele trei criterii menționate la articolul 89b alineatul (1) din Codul comercial german au caracter cumulativ și se limitează reciproc. Astfel, indemnizația nu poate depăși cuantumul cel mai scăzut ce rezultă după aplicarea unuia dintre cele trei criterii.

10 Întemeindu-se pe această practică judiciară, instanța de trimitere înclină să interpreteze articolul 17 alineatul (2) litera (a) din directivă în sensul că această dispoziție, potrivit căreia pierderea comisionului de către agentul comercial nu reprezintă decât un element de care trebuie să se țină seama la analizarea echității, permite de asemenea să se considere că pierderea comisionului de către acest agent constituie limita superioară a indemnizației.

11 Întrucât avea totuși îndoieli în legătură cu această interpretare a articolului 17 alineatul (2) litera (a) din directivă, Landgericht Hamburg a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarele întrebări preliminare:

„1) Este conform cu articolul 17 alineatul (2) litera (a) din directivă faptul că dreptul la indemnizație al agentului comercial este limitat de pierderile de comision ce rezultă din încetarea relației contractuale, chiar și atunci când beneficiile reținute de operatorul economic trebuie considerate superioare?

2) În cazul în care operatorul economic face parte dintr-un grup de societăți, beneficiile obținute de societățile din cadrul grupului fac parte din aceste beneficii?"

Cu privire la întrebările preliminare

Cu privire la prima întrebare

12 Prin intermediul primei întrebări, instanța de trimitere solicită, în esență, să se stabilească dacă articolul 17 alineatul (2) litera (a) din directivă trebuie interpretat în sensul că nu permite ca dreptul la indemnizație al agentului comercial să fie limitat din oficiu de pierderile de comision ce rezultă din încetarea relației contractuale, chiar și atunci când beneficiile reținute de comitent trebuie considerate superioare.

13 În această privință, trebuie arătat, cu titlu introductiv, că interpretarea articolului 17 din directivă trebuie realizată în raport cu obiectivul urmărit de aceasta și cu sistemul pe care îl instituie (a se vedea Hotărârea din 23 martie 2006, Honyvem Informazioni Commerciali, C-465/04, Rec., p. I-2879, punctul 17).

14 Este cert, în continuare, că directiva are ca obiectiv armonizarea dreptului statelor membre în ceea ce privește raporturile juridice dintre părțile la un contract de agenție comercială. Astfel, directiva urmărește în special protejarea agenților comerciali în raporturile cu comitenții și stabilește în acest scop, printre altele, la articolele 13-30, reguli pentru încheierea și rezilierea contractului de agenție (Hotărârea Honyvem Informazioni Commerciali, citată anterior, punctele 18 și 19).

15 În ceea ce privește rezilierea contractului, articolul 17 alineatul (1) din directivă instituie un sistem care permite statelor membre să aleagă între două soluții. Astfel, aceste state trebuie să ia măsurile necesare pentru a asigura agentului comercial, după încetarea contractului de agenție, fie o indemnizație stabilită potrivit criteriilor menționate la alineatul (2) al acestui articol, fie repararea prejudiciului în funcție de criteriile enumerate la alineatul (3) al acestuia.

16 Republica Federală Germania a optat pentru soluția prevăzută la alineatul (2) al articolului 17.

17 Potrivit unei jurisprudențe constante, sistemul instituit la articolul 17 din directivă are, în special în ceea ce privește protejarea agenților comerciali după încetarea contractului de agenție, caracter imperativ (Hotărârea din 9 noiembrie 2000, Ingmar, C-381/98, Rec., p. I-9305, punctul 21, și Hotărârea Honyvem Informazioni Commerciali, citată anterior, punctul 22).

18 Astfel, în privința indemnizației pentru încetarea contractului de agenție, statele membre își pot exercita puterea de apreciere pentru a alege metodele de calcul al acestei indemnizații numai în interiorul cadrului precis stabilit la articolele 17 și 18 din directivă (Hotărârile citate anterior Ingmar, punctul 21, și Honyvem Informazioni Commerciali, punctul 35).

19 Sistemul stabilit la articolul 17 din directivă este o procedură compusă din trei etape. Mai întâi, scopul primei etape este să se cuantifice beneficiile comitentului rezultate din tranzacțiile cu clienți aduși de agentul comercial, conform dispozițiilor articolului 17 alineatul (2) litera (a) prima liniuță din această directivă. În continuare, scopul celei de a doua etape este să se verifice dacă, potrivit celei de a doua liniuțe a acestei dispoziții, cuantumul stabilit pe baza criteriilor descrise mai sus este echitabil, având în vedere toate împrejurările specifice cazului respectiv și în special pierderile de comision suferite de agentul comercial. În sfârșit, în a treia etapă, cuantumul indemnizației este comparat cu limita maximă prevăzută la articolul 17 alineatul (2) litera (b) din directivă,

care intervine numai dacă acest cuantum, rezultat în urma celor două etape de calcul de mai sus, depășește limita respectivă.

20 În consecință, întrucât pierderile de comision suferite nu reprezintă decât unul dintre elementele relevante pentru examinarea echității, revine instanței naționale obligația de a aprecia, în cadrul celei de a doua etape a evaluării, dacă indemnizația acordată agentului comercial pare *in fine* echitabilă și, prin urmare, dacă această indemnizație trebuie ajustată, și, dacă este cazul, în ce măsură trebuie ajustată, având în vedere toate împrejurările specifice cazului respectiv.

21 În raport cu obiectivul directivei, astfel cum s-a amintit la punctul 14 din prezenta hotărâre, din sistemul menționat reiese că o interpretare a articolului 17 din directivă precum cea propusă de instanța de trimitere nu poate fi admisă decât dacă este exclusă posibilitatea ca o astfel de interpretare să se dovedească a fi prejudiciabilă pentru agentul comercial.

22 În această privință, trebuie să se constate, pe de altă parte, că instanța comunitară a făcut deja trimitere la raportul privind aplicarea articolului 17 din directivă, prezentat de Comisie la 23 iulie 1996 [COM(96) 364 final]. Acest raport furnizează informații detaliate în legătură cu calculul efectiv al indemnizației și urmărește să faciliteze o interpretare uniformă a acestui articol (a se vedea Hotărârea Honyvem Informazioni Commerciali, citată anterior, punctul 35). Astfel, în raportul menționat sunt înscriși diferiți factori ce trebuie luați în considerare la aprecierea echității în practică, unii dintre aceștia fiind de natură să contribuie la stabilirea unei indemnizații mai ridicate.

23 În lumina acestor considerații, trebuie, așadar, să se constate că marja de apreciere de care beneficiază statele membre pentru a ajusta din motive de echitate, dacă este cazul, indemnizația datorată agentului comercial al cărui contract a încetat nu poate fi interpretată în sensul că o eventuală ajustare se poate realiza numai prin reducerea acestei indemnizații. O astfel de interpretare a articolului 17 alineatul (2) litera (a) a doua liniuță din directivă, întrucât permite excluderea din oficiu a oricărei majorări a indemnizației respective, ar constitui o interpretare prejudiciabilă pentru agentul comercial al cărui contract a încetat.

24 Reiese din aceasta că nu poate fi admisă o practică jurisdicțională precum cea invocată la punctul 9 din prezenta hotărâre, care exclude din oficiu posibilitatea ca indemnizația să fie majorată până la limita maximă stabilită la articolul 17 alineatul (2) litera (b) din directivă, în aplicarea criteriului de echitate, în cazul în care beneficiile reținute de comitent ar fi mai mari decât pierderile estimate de comision ale agentului comercial.

25 Având în vedere cele de mai sus, trebuie să se răspundă la prima întrebare că articolul 17 alineatul (2) litera (a) din directivă trebuie interpretat în sensul că nu permite ca dreptul la indemnizație al agentului comercial să fie limitat din oficiu de pierderile de comision ce rezultă din încetarea relației contractuale, chiar și atunci când beneficiile reținute de comitent trebuie considerate superioare.

Cu privire la a doua întrebare

26 Prin intermediul celei de a doua întrebări, instanța de trimitere solicită, în esență, să se stabilească dacă articolul 17 alineatul (2) litera (a) din directivă trebuie interpretat în sensul că, în cazul în care comitentul ar aparține unui grup de societăți, beneficiile obținute de societățile din acest grup ar fi considerate parte din beneficiile comitentului și ar trebui să se țină seama de acestea la calculul dreptului la indemnizație al agentului comercial.

27 Pentru a interpreta articolul 17 alineatul (2) litera (a) prima liniuță din directivă, este necesar mai întâi să se analizeze cuprinsul acestuia.

28 În această privință, trebuie să se constate că această dispoziție privește numai relațiile contractuale „clienți-comitent” și beneficiile rezultate pentru „comitent” din tranzacțiile realizate cu acești clienți. Prin urmare, interpretarea literală a articolului 17 alineatul (2) litera (a) prima liniuță din directivă conduce la concluzia că această

dispoziție exclude posibilitatea ca beneficiile obținute de terți să fie luate în considerare la calculul „beneficiilor comitentului”.

29 Această interpretare, și anume cea potrivit căreia se va lua în considerare numai raportul dintre comitent și agentul comercial, este confirmată de interpretarea sistematică a dispoziției menționate.

30 Astfel, limita maximă a cuantumului indemnizației, prevăzută la articolul 17 alineatul (2) litera (a) din directivă, se calculează pornind de la remunerațiile obținute de agentul comercial. Or, astfel cum arată guvernul italian, chiar în cazul în care comitentul face parte dintr-un grup de societăți, comitentul va fi cel care va plăti întotdeauna remunerațiile, iar nu celelalte societăți din grup.

31 În cele din urmă, trebuie să se constate că din al doilea considerent al directivei rezultă că una dintre finalitățile acesteia este siguranța tranzacțiilor comerciale și, prin urmare, securitatea juridică în domeniul reprezentării comerciale. Acest obiectiv exclude, în principiu, posibilitatea ca beneficiile terților să fie luate în considerare, cu excepția cazului în care această posibilitate a fost prevăzută în cadrul relației contractuale dintre comitent și agentul comercial. În această privință, este de competența instanței naționale să analizeze contractul de agenție în funcție de dreptul național aplicabil.

32 Având în vedere cele de mai sus, trebuie să se răspundă la a doua întrebare că articolul 17 alineatul (2) litera (a) din directivă trebuie interpretat în sensul că, în cazul în care comitentul ar aparține unui grup de societăți, beneficiile obținute de societățile din grupul respectiv nu sunt, în principiu, considerate parte din beneficiile comitentului și, prin urmare, nu trebuie să se țină în mod necesar seama de acestea la calculul dreptului la indemnizație al agentului comercial.

Cu privire la cheltuielile de judecată

33 Întrucât, în privința părților din acțiunea principală, procedura are caracterul unui incident survenit la instanța de trimitere, este de competența acesteia să se pronunțe cu privire la cheltuielile de judecată. Cheltuielile efectuate pentru a prezenta observații Curții, altele decât cele ale părților menționate, nu pot face obiectul unei rambursări.

Pentru aceste motive, Curtea (Camera întâi) declară:

1) **Articolul 17 alineatul (2) litera (a) din Directiva 86/653/CEE a Consiliului din 18 decembrie 1986 privind coordonarea legislației statelor membre referitoare la agenții comerciali independenți trebuie interpretat în sensul că nu permite ca dreptul la indemnizație al agentului comercial să fie limitat din oficiu de pierderile de comision ce rezultă din încetarea relației contractuale, chiar și atunci când beneficiile reținute de comitent trebuie considerate superioare.**

2) **Articolul 17 alineatul (2) litera (a) din Directiva 86/653 trebuie interpretat în sensul că, în cazul în care comitentul ar aparține unui grup de societăți, beneficiile obținute de societățile din grupul respectiv nu sunt, în principiu, considerate parte din beneficiile comitentului și, prin urmare, nu trebuie să se țină în mod necesar seama de acestea la calculul dreptului la indemnizație al agentului comercial.**

Semnături